

MIGRATSIYA MUAMMOLARI VA UNING SOTSIOLOGIK TALQINI

Nosirova M.

AnDU katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada migratsiya turlari va muammolari ilmiy doiradagi tahlili bilan o'rganilgan. Migratsiyaning ichki va tashqi sabablari, iqtisodiy-huquqiy omillar asosida tahlil qilingan.

***Kalit so'zlar:** Migratsiya, intrakontinental, xalqaro migratsiya, remigratsiya, "teskari aloqa" nazariyasi, ichki va tashqi migratsiya.*

ABSTRACT

In this article, the types and problems of migration are studied with a scientific analysis. Internal and external causes of migration, economic and legal factors were analyzed.

***Key words:** Migration, intracontinental, international migration, remigration, "feedback" theory, internal and external migration.*

KIRISH

Migratsiya odamlarning doimiy yoki vaqtincha yashash joyini o'zgartirish maqsadida bir hududdan ikkinchi hududga ko'chib o'tishini anglatuvchi tushuncha sifatida ko'p ishlatiladi. Migratsiya tasnifi mutaxassislarining doimo diqqat markazida bo'lib kelgan. Ayniqsa XXI asrda bu global muammo sifatida ko'p e'tirof etilmoqda. Sotsiologiya, demografiya, iqtisod va psixologiya kabi soha vakillari tomonidan tadqiq etilmoqda. So'nggi paytlarda u global miqyosga ega bo'lib, unga aloqador mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda.

Mamlakat yoki boshqa hududiy birlik (tuman, viloyat) ichidagi migratsiya ichki deyiladi. Aholi qishloqlardan shaharlarga, bir viloyatdan ikkinchisiga ko'chib o'tadi. Migratsiya jarayonlari faqat bir xil aholi punktiga odamlarni ko'chirishni o'z ichiga olmaydi. Tashqi migratsiya davlat chegarasini kesib o'tish bilan bog'liq bo'lib, emigratsiya - aholining chiqib ketishi va immigratsiya - chet elliklarning mamlakatga kirib kelishiga bo'linadi. O'z navbatida, u intrakontinental va qit'alararo bo'lishi mumkin. Kiruvchi va chiquvchi aholi o'rtasidagi farq migratsiya balansi deb ataladi, u ijobiy yoki salbiy bo'lishi mumkin. Salbiy migratsiya - ketayotganlar soni yangi kelganlar sonidan oshib ketgan hodisaga nisbatan ishlatiladi.

Migratsiyaning barcha turlari uchun to'g'ri keladigan ma'lum tendensiyalar mavjudligini olimlar ta'kidlab o'tishadi. Ko'pincha harakat iqtisodiy sabablarga ega

degan fikrlar ko'pchilik tomonidan bildiriladi. Xalqaro mehnat bozori tahlillarini kuzatsak, migratsiyaning quyidagi asosiy yo'nalishlariga duch kelamiz:

- malakasiz ishchilar Osiyo va Lotin Amerikasidagi rivojlanayotgan mamlakatlardan iqtisodiy jihatdan gullab-yashnagan mamlakatlarga ko'chib o'tadi;
- rivojlanish darajasi taxminan bir xil bo'lgan, oilaviy yoki ijtimoiy-madaniy sabablarga ko'ra migratsiyaga uchragan davlatlar o'rtasida;
- oddiy ishchilar ham, o'qimishli mutaxassislar ham MDH va Sharqiy Yevropadan G'arbiy Yevropa va Amerikaga sayohat qiladilar;
- Malakali mutaxassislar (shifokorlar, muhandislar, o'qituvchilar) rivojlangan mamlakatlardan rivojlanayotgan mamlakatlarga sayohat qilishadi va ularni ham qattiq daromad, ham yashash joyini o'zgartirish (tabiat, turmush tarzi, madaniy xususiyatlar) jalb qiladi.

Milliy miqyosda tashrif buyuruvchilar yirik aholi punktlariga jalb qilinadi. Shahar qanchalik boy bo'lsa, uning imkoniyatlari shunchalik ko'p bo'ladi, mos ravishda uning aholisi muhojirlar hisobiga shunchalik tez o'sadi. Ikki diqqatga sazovor joyni tanlashda migrant eng yaqinini afzal ko'radi, deb ishoniladi. Garchi transport rivojlanishi bilan masofa endi yangi yashash joyini tanlashda muhim rol o'ynamaydi. Zamonaviy migratsiya jarayonining xarakterli xususiyati migratsiya tarkibining o'zgaruvchan-ligidir. So'nggi bir necha o'n yilliklarda mutaxassis-larning ommaviy migratsiyasi kuzatilmoqda: ko'pincha o'z sohasi bo'yicha yuqori malakali, hatto ilmiy darajaga ega bo'lgan bilimli odamlar o'z boyliklarini izlash uchun chet elga ketishadi. Xalqaro migratsiya tashkiloti tomonidan tuzilgan hisobotlarga ko'ra, xalqaro migrantlar soni dunyo aholisining uch foizdan ortig'ini tashkil qiladi va u o'sishda davom etmoqda. Global migratsiya dunyoning deyarli barcha mamlakatlarini qamrab oldi. Migratsiya qonunlarining keng miqyosda qat'iylashtirilishi va chegara nazorati kuchaytirilganiga qaramay, noqonuniy migrantlar salmog'i ortib boromoqda, ayniqsa, J.Afrikadan Yevropaga, Markaziy Osiyo mamlakatlaridan Rossiyaga ishlash va yashash uchun ko'chib borayotganlar soni yildan yilga ortib bormoqda. Mamlakatlarni tark etganlar haqida aniq statistik ma'lumotlar yo'q. Umuman olganda, jarayonga ta'sir etuvchi omillarni o'ziga jalb qilish va itarib yuborishga bo'lish mumkin. Ular yaxshi narsaga yoki yomon narsadan uzoqlashadilar. Unga qurolli mojarolar, urushlar, ekologik ofatlar kiradi. Bunday hollarda odamlarning boshqa iloji yo'q - majburiy emigrantlar o'z hayoti va sog'lig'ini saqlab qolishadi.

Asosiy omillar iqtisodiy muammolar bilan bog'liqdir. Aksariyat muhojirlar yaxshi maoshli ish topish maqsadida boshqa mintaqa yoki davlatga ketishadi. Ammo bu odamlarni sayohatga chiqishga undaydigan yagona sabab emas. Ularning

ko'pchiligi nafaqat pul ishlashni, balki yangi mamlakatda abadiy qolishni xohlaydi. Qaytarib bo'lmaydigan migratsiya turli imtiyozlar va afzalliklar bilan rag'batlantiriladi.

Yumshoq iqlim, yuqori turmush darajasi, ishonchli ijtimoiy himoya, siyosiy erkinliklar va yaxshi ta'lim olish imkoniyati boshqa mintaqalar yoki mamlakatlarda diqqatni jalb qilishi mumkin. Bunday murakkab hodisaga turli nuqtai nazardan qarash mumkin. Shunga ko'ra, aholining migratsiya turlari turli mezonlarga ko'ra tasniflanadi: hududiy; vaqtinchalik; amalga oshirish yo'li bilan; sabab.

Bundan tashqari, jarayon qonun buzilishi bilan va usiz o'tishi mumkin. Qonuniy migratsiya aysbergning faqat uchi: ekspertlarning fikricha, umumiy migratsiya oqimining katta qismini noqonuniy muhojirlar tashkil qiladi. Ko'pgina rivojlangan mamlakatlarda tug'ilish darajasi pasayib bormoqda, bu esa aholining qarishi va umumiy demografik inqirozga olib keladi. O'rnini bosuvchi migratsiya aholini bir xil darajada ushlab turishi mumkin, bunda tabiiy pasayish chet elliklar oqimi bilan qoplanadi.

Migratsiyaning vaqt bo'yicha tahlilida, o'tkazgan vaqtiga ko'ra vaqtinchalik va doimiy migratsiyaga ajratiladi. Vaqtinchalik migratsiya - bu ma'lum vaqtdan keyin muhojir o'z vataniga qaytishi kerak bo'lgan shartlar bilan bog'liq. Vaqtinchalik migrantlarning maqsadi yangi yashash joyi topish emas, balki yaxshi maosh oladigan ish topishdir. Mavsumiy migratsiya - bu chet el fuqarosining mamlakatda bo'lishi mavsumiy ishlarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan va bir necha oydan ortiq davom etmaydigan hodisa. Odatda bunday ishchilar qishloq xo'jaligida ishlaydi va bir yildan so'ng ular shartnomani uzaytirish ehtimoli borligiga qaramay, mavsum tugaganidan keyin vataniga qaytishadi.

Qisqa muddatli migratsiya uzoqroq davom etadi - bir yilgacha, ish beruvchi bilan tuzilgan shartnoma amal qiladi. Uzoq muddatli migratsiya mutaxassisning chet elda bir yildan bir necha yilgacha ishlashini nazarda tutadi. O'z vataniga qaytish yoki remigratsiya - bu teskari jarayon bo'lib, migrantlar chet elda biroz vaqt o'tkazgandan so'ng vataniga qaytadilar. Teskari migratsiya repatriatsiya paytida, odamlar o'z otabobolarining vataniga qaytganda ham sodir bo'ladi. Vaqtinchalikdan farqli o'laroq, doimiy migratsiya migrantning yangi joyga doimiy joylashish istagi va qobiliyati bilan belgilanadi. Migratsiyaning har xil turlarining ahamiyati haqida gapirganda shuni ta'kidlash mumkinki, vaqtinchalik migratsiya mintaqaning iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatsa, statsionar (doimiy) migratsiya mamlakatning demografik ko'rinishini ham o'zgartiradi.

Aytish joizki, aholining chiqib ketishi kuzatilgan joylarda rivojlanish sur'ati sekinlashib boradi, shuningdek, ishsizlik darajasi pasayib ketadi. Doimiy migratsiya

demografik rasmni o'zgartirishi mumkin - yangi kelganlar mehnatga layoqatli aholi qatoriga qo'shiladi. Bir millatga mansub ko'p sonli muhojirlar mintaqaning madaniy muhitini - tilini, dinini, urf-odatlarini o'zgartirishi mumkin, agar assimilyatsiya bo'lmasa - mahalliy aholi o'rtasida butunlay tarqab ketishi ham mumkin.

Migratsiyaning foydalari (yoki xarajatlari) individual darajadagi sof daromadlar bo'yicha o'lchanadi. Bu nazariyaning asoschisi D.M. Keynes nomi bilan bog'liq, keynschilik mehnat migratsiyasiga ham katta e'tibor bergan. Klassik va neoklassik yo'nalishlardan asosiy farqlaridan biri "bozor iqtisodiyotini o'z-o'zini tartibga solishni inkor etish"da bo'lgan bu nazariya ishsizlikni "olib kelish"ga urinar ekan, "mehnatning nomukammal harakatchanligiga" alohida e'tibor qaratdi. Jahon iqtisodiyotini to'liq bandlikni ta'minlash uchun kurashayotgan davlat tomonidan tartibga solinadigan xo'jaliklarning majmui sifatida qaragan keynschilik jahon bozori, birinchi navbatda, xalqaro mehnat migratsiyasi natijasida shakllanadigan jahon mehnat bozori ziddiyatli milliy mehnat bozori ekanligini aniq tan oladi. Shuningdek, "teskari aloqa" nazariyasi xalqaro mehnat migratsiyasini makro darajada ko'rib chiqdi. Bu yo'nalishda ishlagan mualliflardan B.Tomas shu nazariya vakili hisoblanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, ishchi kuchining mamlakatdan mamlakatga migratsiya yo'nalishi iqtisodiy taraqqiyotning siklik fazalarining teskari almashinishi bilan belgilanadi.

Migratsiyaga o'tish mobil o'tishning alohida holatidir. Migratsiyaga o'tish konsepsiyasi xalqaro qaytarib bo'lmaydigan migratsiya, unda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish bilan birga sodir bo'ladigan o'zgarishlar, agrar jamiyatdan industrial jamiyatga o'tishning turli bosqichlarida uning demografik rivojlanishdagi roliga e'tiborni qaratadi. Ushbu kontsepsiyaning bir varianti xalqaro mehnat migratsiyasidagi o'zgarishlarni tushuntirishga urinish bo'lib, "mamlakat tezlashtirilgan iqtisodiy o'sish uchun qayta qurish paytida vaqtincha kengayish tendensiyasiga ega" va shu ma'noda uni iqtisodiy yondashuv doirasida ko'rib chiqish mumkin.

XULOSA

Shuni xulosa qilib aytish joizki, migratsiya shaxs yoki guruhning muayyan ehtiyojlarini qondirish usuli, qaror qabul qilish mexanizmi asosiy o'rinni egallagan xulq-atvor harakati sifatida qaraladigan nuqtai nazar tobora kuchayib bormoqda.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори, 05.07.2018 йилдаги ПҚ-3839-сон.
2. Атутаев Р.М. Проблемы латентной преступности. Махачкала, 2002.

3. Антонян Ю.М. Психологическое отчуждение личности и преступное поведение: (Генезис и профилактика дезадагггавных преступлений). Ереван, 2007.
4. Криминология: Учебник/Под ред. А.И. Долговой. М., 2006.
5. Ломброзо Ч. Преступление. М., 2004.
6. Миграция и преступность: сравнительно-правовой анализ: монография / [И.С. Власов, Н.А. Голованова, В.Ю. Артемов и др.]. – М.: Юридическая фирма «Контракт», 2012. – 496 с.
7. <https://zaochnik.com/spravochnik/pravo/kriminologija/harakteristika-zhenskaja-prestupnost/>
8. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич, Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ МИСОЛИДА). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 606-612.
9. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Jurabayev, N., & Artikova, B. (2022, June). Constructive and optimal solutions for the formation of a stable ecological situation in the Aral Sea region of Uzbekistan. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2432, No. 1, p. 030113). AIP Publishing LLC.
10. Baratov, R. (2021). Prospects of Higher Education System (on the Example of Uzbekistan). *International Journal on Orange Technologies*, 3(3), 128-131.
11. Баратов, Р. Ў. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИДА ТАЪЛИМ ИСЛОҲОТЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 1), 90-95.
12. Baratov, R. U. (2019). INTEGRATION OF A SCIENCE, FORMATION, AND MANUFACTURE IN THE COURSE OF PROFESSIONAL TRAINING. In *ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ПОЛИТОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФИЯ, ИСТОРИЯ* (pp. 51-54).
13. Baratov, R., & Uzbekova, S. (2022). INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRODUCTION IN THE PROCESS OF TRAINING. *World scientific research journal*, 4(2), 7-11.
14. Абдурашидова, Н. А., & Хасанов, М. (2022). ЁШЛАР ДУНЁҚАРАШИДА ДИН ВА АХЛОҚНИНГ ЎЗARO МУТАНОСИБЛИГИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10), 1226-1235.
15. Ramatov, J.S., Valiev, L.A., Xasanov, M.N. XIX ASRDA HINDISTONDAGI IZHTIMOIY - FALSAFIY JARAYONLAR // *ORIENSS*. 2022. №6. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/hih-asrda-indistondagi-izhtimoiy-falsafiy-zharayonlar>
(kirish 12/11/2022).

16. Кушаков, Ф. А., Хасанов, М. Н., Баратов, Р. Ў., Раматов, Ж. С., & Султанов, С. Х. (2022). ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ВА СЎЗ ЭРКИНЛИГИ. *Academic research in educational sciences*, 3(10), 803-810.
17. Раматов, Ж. С., Муратова, Д., Султанов, С. Х., Тухтабоев, Э., Кушаков, Ф., & Хасанов, М. Н. (2022). ИЖТИМОЙ АДОЛАТ ВА ҚАДРИЯТЛАР ПЛЮРАЛИЗМИ. *World scientific research journal*, 8(1), 102-108.
18. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Х., Муратова, Д.А., Хасанов, М.Н., & Эрнӣёзов, У.К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ ҚИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОҲИАТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10), 376-386.